

..η πολιτική του Michel Foucault..

Πέτρος Μετάφας (αθήνα 2010)

4. NIETZSCHE: ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Στη θεώρηση του **Foucault**, οι αναλύσεις που διατυπώνονται με όρους συμβολικού πεδίου ή της περιοχής των σημειουσών δομών αφήνονται κατά μέρος. Εκείνο όπως ξέρουμε στο οποίο προσφεύγει είναι αναλύσεις με όρους γενεαλογίας, σχέσεων εξουσίας, στρατηγικών αναπτύξεων και τακτικής.

4.1 ΤΡΕΙΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ

Σημείο αναφοράς επομένως δεν πρέπει να είναι το μοντέλο της γλώσσας και των σημείων αλλά αυτό του πολέμου και της μάχης.

Η ιστορία που μας καθορίζει «έχει μορφή πολέμου παρά μορφή γλώσσας: σχέσεις εξουσίας παρά σχέσεις νοήματος».¹ Η ιστορία δεν έχει «νόημα», αν και αυτό δεν σημαίνει πως είναι παράλογη ή ασυνάρτητη ‘ μπορεί να γίνει κατανοητή. Όμως, ούτε η διαλεκτική, ως λογική των αντιφάσεων, ούτε η σημειωτική, ως η δομή της επικοινωνίας, μπορούν να εξηγήσουν την εγγενή καταληπτότητα των συγκρούσεων. «Η «διαλεκτική» είναι ένας τρόπος να αποφεύγεις την πάντα ανοιχτή και επικίνδυνη πραγματικότητα της σύγκρουσης ανάγοντάς την σε έναν εγγειανό σκελετό, και η «σημειολογία» είναι ένας τρόπος να αποφεύγεις τον βίαιο, αιματοβαμμένο και θανατηφόρο χαρακτήρα της ανάγοντάς την στην ήρεμη πλατωνική μορφή της γλώσσας και του διαλόγου».²

Πρέπει γράφει ο **Foucault** «να απαλλαγούμε από το συγκροτητικό υποκείμενο, από το ίδιο το υποκείμενο, δηλαδή να φτάσουμε σε μια ανάλυση που θα μπορεί να εξηγήσει τη συγκρότηση του υποκειμένου μέσα σε ένα ιστορικό πλαίσιο».³ Αυτή η μορφή ιστορίας είναι η ‘γενεαλογία’.

Είναι δυνατοί τρεις γενεαλογικοί τομείς : (α) Μια ιστορική οντολογία των εαυτών μας σε σχέση με την αλήθεια μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως υποκείμενα γνώσης,⁴ (β) Μια ιστορική οντολογία των εαυτών μας σε σχέση με ένα πεδίο εξουσίας μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως υποκείμενα που δρούμε πάνω στους άλλους,⁵ και (γ) Μια ιστορική οντολογία σε σχέση με την ηθική μέσω της οποίας συγκροτούμαστε ως ηθικοί δρώντες.⁶

Αυτοί είναι οι τρεις άξονες για την γενεαλογία. Ας δούμε ένα παράδειγμα γενεαλογικής έρευνας που διεξήγε ο **Foucault** μαζί με ορισμένους συναδέλφους του.

4.1.1 Ένα Παράδειγμα Γενεαλογικής Έρευνας- Pierre Riviere

Το 1973 εκδίδεται το βιβλίο του **Foucault**, με τίτλο **Moi, Pierre Riviere**.⁷ Αυτό το έργο, παράδειγμα γενεαλογικής έρευνας, αποτελεί μια συνάθροιση εγγράφων και εκθέσεων που αφορούν τους φόνους που διέπραξε ένας εικοσάχρονος χωρικός, ο Pierre Riviere, το 1835. Την υπόθεση αυτή ανακαλύπτει ο **Foucault** και οι συνεργάτες του ενώ διεξάγουν έρευνα πάνω στις σχέσεις ψυχιατρικής και ποινικού δικαίου. Ορισμένα ασυνήθιστα χαρακτηριστικά της υπόθεσης αυτής προσελκύουν την προσοχή των ερευνητών: ιατρικές αναφορές που καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα, μια ιδιόμορφη και μεγάλη συλλογή μαρτύρων και τεκμηρίων, αλλά πάνω απ’ όλα ένα αυτοβιογραφικό κείμενο, γραμμένο από τον ίδιο τον κατηγορούμενο, όπου αφηγείται με λεπτομέρειες και δίνει τις δικές του εξηγήσεις (λόγος ενός εγκληματία ή το παραλήρημα ενός

¹ Michel **Foucault**: “Αλήθεια και εξουσία”, στο “Εξουσία, γνώση και ηθική”, εκδ. ύψιλον, σελ. 17.

² “Αλήθεια και εξουσία”, στο “Εξουσία, γνώση και ηθική”, σελ. 17.

³ “Αλήθεια και εξουσία”, στο “Εξουσία, γνώση και ηθική”, σελ. 19.

⁴ *The Birth of the Clinic, Οι Λέξεις και τα πράγματα*

⁵ *Επιτήρηση και Τιμωρία*

⁶ *Ιστορία της σεξουαλικότητας*

⁷ Παρουσίαση από τον Michel **Foucault**: *Εγώ ο Πιερ Ριβιέρ, που έσφαξα τη μητέρα μου, την αδερφή μου και τον αδερφό μου...: μια περίπτωση μητροκτονίας-αδελφοκτονίας το 19^ο αιώνα*, εκδ. Κέδρος, 2002. (*I, Pierre Riviere, Having Slaughtered My Mother, My Sister, and my Brother...*, Michel **Foucault** [ed.], 1978).

τρελού;). Ο **Foucault** θεωρεί πως αυτό που δίνει αξία στο υλικό αυτό είναι ακριβώς το γεγονός ότι αποκαλύπτει τις συγκρούσεις, τις αντιπαραθέσεις και τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στους διαφορετικούς λόγους των συμμετεχόντων.

Λόγους δημιουργούμε όχι για να βρούμε την αλήθεια, αλλά για να νικήσουμε ‘ μιλώντας ασκούμε μια εξουσία ή διακινδυνεύουμε την εξουσία μας. Ο **Foucault** διαφοροποιείται κατ’ αρχήν από την μορφοσυντακτική (γλωσσολογική) ανάλυση του λόγου: θεωρεί τους λόγους ως «στρατηγικά παίγνια αντιπαραθέσης, δράσης και αντίδρασης, πρόκλησης και απάντησης, κυριαρχίας και διαφυγής». Επιπρόσθετα, όμως η αναλύσεις του διαφέρουν και από εκείνες της αγγλοσαξονικής φιλοσοφικής σχολής: για τον **Foucault** «η μελέτη της στρατηγικής του λόγου πρέπει να γίνεται σ’ ένα πραγματικό ιστορικό πλαίσιο, σε πρακτικά πεδία και όχι στις συνομιλίες των σαλονιών, παραδείγματος χάριν, στην ιστορία των δικαστικών πρακτικών».

Στην υπόθεση Pierre Riviere, ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα γεγονός γύρω από το οποίο θα διασταυρωθούν διάφοροι τύποι λόγων, με προέλευση, μορφή και οργάνωση διαφορετική: ο λόγος του ειρηνοδίκη, του εισαγγελέα, του προέδρου του κακουργιοδικείου, του υπουργού Δικαιοσύνης, ο λόγος ενός επαρχιακού γιατρού, ο λόγος του κοινοτάρχη, του εφημέριου, τέλος ο λόγος του ίδιου του δολοφόνου. Όλοι αυτοί, διαπιστώνει ο **Foucault**, φαίνονται να μιλάνε για το ίδιο πράγμα, το γεγονός της 3^{ης} Ιουνίου, ωστόσο «στο σύνολό τους αυτοί οι ετερογενείς λόγοι δεν αποτελούν ένα έργο ή ένα ενιαίο κείμενο, αλλά μια διαμάχη, μια αντιπαραθέση λόγων. [...] Στην πραγματικότητα, έχουμε να κάνουμε με αγώνες που γίνονται ταυτόχρονα και διαπλέκονται ο ένας με τον άλλον».⁸

Τα ντοκουμέντα της συγκεκριμένης υπόθεσης επιτρέπουν την ανάλυση της στρατηγικής μιας μάθησης (ιατρικής, ψυχιατρικής, ψυχοπαθολογικής) σε σχέση με τους θεσμούς και τους θεσμικούς ρόλους (τους ρόλους του πραγματογνώμονα ειδικού, του κατηγορούμενου, του τρελού εγκληματία στο δικαστικό θεσμό) ‘ επιτρέπουν τον εντοπισμό και την αποκρυπτογράφηση των σχέσεων εξουσίας, κυριαρχίας και διαπάλης μέσα από τις οποίες παράγονται και λειτουργούν διάφοροι λόγοι.

Όπως ισχυρίζεται ο ίδιος ο **Foucault**, ο στόχος δεν ήταν μια ψυχολογική, ψυχαναλυτική ή γλωσσολογική ανάλυση του λόγου του Riviere αλλά η παρουσίαση του τρόπου λειτουργίας του δικαστικού και ιατρικού μηχανισμού σε αυτή την περίπτωση.⁹

Σκοπός μας ήταν, θα αναφέρουν και οι μελετητές στην παρουσίαση, «να συντάξουμε ένα χάρτη αυτών των συγκρούσεων, να αναπλάσουμε αυτές τις αντιπαραθέσεις και τις μάχες, να ανακαλύψουμε εκ νέου τη διαντίδραση αυτών των λόγων ως επιθετικών και αμυντικών όπλων στις σχέσεις εξουσίας και γνώσης».¹⁰

4.2 Η ΔΙΑΠΑΛΗ ΤΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ

Οι Nietzsche, Marx, Freud, θα θεμελιώσουν, σύμφωνα με τον **Foucault**, μια νέα δυνατότητα του ερμηνεύειν ‘ θα μεταβάλλουν τη φύση του σημείου, τον τρόπο με τον οποίο αυτό μπορεί να ερμηνευτεί, τον χώρο κατανομής εντός του οποίου τα σημεία μπορούν να υφίστανται ως τέτοια. Στο έργο και των τριών αυτών στοχαστών συναντάμε, γράφει ο **Foucault**, «το ατελές της ερμηνείας», το γεγονός ότι αυτή «παραμένει πάντοτε κατακερματισμένη και ότι παραμένει μετέωρη στην άκρη του εαυτού της» υπό τη μορφή «της άρνησης της πρωταρχής».¹¹ Όσο πιο μακριά επομένως προχωράμε στην ερμηνεία, τόσο πλησιάζουμε το σημείο αναστροφής της, είναι εκεί όπου πλέον η ίδια η ερμηνεία αφανίζεται, «επιφέροντας ίσως και τον αφανισμό του ίδιου του ερμηνευτή».¹²

Η ερμηνεία δεν μπορεί ποτέ να ολοκληρωθεί, γιατί «πολύ απλά δεν υπάρχει τίποτα να ερμηνεύσουμε. Δεν υπάρχει κάτι το απολύτως πρωταρχικό που να χρήζει ερμηνείας. Και αυτό γιατί, κατά βάθος, ήδη τα πάντα είναι ερμηνεία. Το σημείο δεν είναι το καθαυτό πράγμα που προσφέρεται στην ερμηνεία, αλλά μια ερμηνεία άλλων σημείων».¹³ Δεν υπάρχει επομένως ένα ερμηνευόμενο που να μην είναι ήδη ερμηνεύον. Κατ’ αυτόν τον τρόπο,

⁸ Michel **Foucault**: *Εγώ ο Πιερ Ριβιέρ*, σελ. 20.

⁹ Michel **Foucault**: *Εγώ ο Πιερ Ριβιέρ*, σελ. 15.

¹⁰ Michel **Foucault**: *Εγώ ο Πιερ Ριβιέρ*, σελ. 21.

¹¹ Στον Nietzsche για παράδειγμα αυτή η άρνηση εμφανίζεται με τη μορφή της διάκρισης μεταξύ της ιστορικής αρχής και της μεταφυσικής καταγωγής. Βλπ. “Nietzsche, Freud, Marx” στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 27.

¹² Για τον Nietzsche παραδείγματος χάριν, η φιλοσοφία δεν είναι παρά ένα είδος φιλολογίας που παραμένει πάντοτε μετέωρη και δεν αποκρυσταλλώνεται ποτέ οριστικά. Σ’ αυτό το σημείο ρήξης της ερμηνείας, ένα σημείο που την καθιστά ανέφικτη, «αυτό που διακυβεύεται θα μπορούσε κάλλιστα να είναι κάτι σαν την εμπειρία της τρέλας».

¹³ “Nietzsche, Freud, Marx”, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 30.

παρατηρεί ο **Foucault**, «στους κόλπους της ερμηνείας καθιδρύεται μάλλον μια σχέση βίας παρά διαλεύκανσης». Στην πραγματικότητα, η ερμηνεία δεν φωτίζει κάποιο πρωταρχικό υλικό προορισμένο να ερμηνευθεί. «Αντιθέτως, οικειοποιείται και καθυποτάσσει μian άλλη, ήδη υπάρχουσα, ερμηνεία, την οποία οφείλει να ανατρέψει, αντιστρέψει, σφυροκοπήσει, έως ότου τη συντρίψει».¹⁴ Για τον Nietzsche οι ίδιες οι λέξεις δεν είναι τίποτα άλλο από ερμηνείες. Και πριν ακόμα υπάρξουν ως σημεία, οι λέξεις ερμηνεύουν: οι λέξεις επινοούνταν ανέκαθεν από τις κυρίαρχες τάξεις, λέει ο Nietzsche. Οι λέξεις δεν υποδεικνύουν ένα σημαινόμενο, επιβάλλουν μία ερμηνεία. Κάθε αλήθεια λειτουργεί συγκαλύπτοντας.

Όλα αυτά σημαίνουν την «πρωτοκαθεδρία της ερμηνείας έναντι του σημείου». Το σημείο δεν είναι μια απλή, καλόβουλη οντότητα όπως τον 16^ο αιώνα, όταν μονάχα ένα διάφανο πέπλο το χώριζε από το σημαινόμενο. Με τους Nietzsche, Freud, και Marx, λέει ο **Foucault**, το σημείο γίνεται κακόβουλο ‘ είναι ήδη μια ερμηνεία η οποία όμως δεν δίδεται ως τέτοια. «Τα σημεία είναι ερμηνείες που προσπαθούν να δικαιολογήσουν τον εαυτό τους, και όχι το αντίστροφο».¹⁵ Τα σημεία συγκαλύπτουν ερμηνεύοντας...

Η ερμηνεία, υποχρεούται με αυτή την έννοια να ερμηνεύει η ίδια τον εαυτό της επ’ άπειρον, να επαναλαμβάνει ατέρμονα τον εαυτό της. Εφεξής δε, αφετηριακό σημείο της ερμηνείας θα είναι πάντα το «ποιος» ερμηνεύει: κατά βάθος δεν ερμηνεύουμε αυτό που υπάρχει εντός του σημαινόμενου, αλλά το ποιος ερμηνεύει ‘ η καταστατική αρχή της είναι ο ερμηνευτής. Ο χρόνος της ερμηνείας είναι κυκλικός: ο θάνατός της θα συνίστατο στο να πιστέψουμε πως υπάρχουν αρχετυπικά, καταγωγικά σημεία που δίδονται ως έγκυρα σημάδια. «Αντίθετα, η ζωή της ερμηνείας εδράζεται στην πεποίθηση πως υπάρχουν μονάχα ερμηνείες. [...] η ερμηνευτική και η σημειολογία είναι δύο άσπονδοι εχθροί».¹⁶

4.3 Ο FOUCAULT ΓΙΑ ΤΟΝ NIETZSCHE: ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μεθοδολογικά, τουλάχιστον, ο **Foucault** υιοθετεί την προοπτική του Nietzsche. Σύμφωνα με τη γενεαλογία του Nietzsche, η ιστορία είναι μια σειρά ερμηνειών που επιβάλλονται με τη βία ‘ πίσω από καθολικές έννοιες και αντικειμενικές αλήθειες κρύβονται ‘ιδιοτελείς προθέσεις’, η γλώσσα και οι λέξεις αποτελούν όργανα εξουσίας.

Επειδή ακριβώς η γενεαλογία θα αποτελέσει το κύριο εργαλείο των ερευνών του **Foucault**, παραθέτω αναλυτικά παρακάτω πώς ο ίδιος ερμηνεύει και παρουσιάζει τον Nietzsche.

4.3.1 Η Αναζήτηση της Προέλευσης. Ερμηνείες και Συμβάντα

Τι είναι η ντισεική γενεαλογία;

Κατά πρώτον, (1) η γενεαλογία, καταγράφει την “ενικότητα των συμβάντων”, πέρα από κάθε τελεολογία, τα παραμονεύει όπως λει ο **Foucault** μέσα «σε αυτό που μοιάζει να μην έχει καθόλου ιστορία – στα συναισθήματα, στον έρωτα, στη συνείδηση, στα ένστικτα». Συλλαμβάνει τα συμβάντα «όχι για να διαγράψει τη βραδεία καμπύλη μιας εξελικτικής πορείας, αλλά για να ξαναβρεί τις διάφορες σκιηές όπου διαδραμάτισαν διαφορετικούς ρόλους». Η γενεαλογία αντιτίθεται «στην μεταϊστορική εκδίπλωση ιδανικών σημασιών και αδιευκρίνιστων τελεολογιών. Αντιτίθεται στην αναζήτηση της “μεταφυσικής καταγωγής”».¹⁷

Δεύτερον, (2) τι σημαίνει πως ο Nietzsche απορρίπτει την αναζήτηση της «καταγωγής» (*Ursprung*); Αυτού του είδους η αναζήτηση εξηγεί ο **Foucault** επιχειρεί να αντλήσει την ακριβή ‘ουσία’ του πράγματος, την πλέον καθαρή δυνατότητά του, την ταυτότητα του, την ακίνητη μορφή του η οποία προΐσταται σε οτιδήποτε εξωτερικό, τυχαίο, επιγενόμενο. Αναζήτηση μιας τέτοιας καταγωγής σημαίνει απόπειρα επανεύρεσης αυτού που βρισκόταν ‘ήδη εκεί’ - συνίσταται στην απόπειρα αφαίρεσης όλων των προσωπειών, προκειμένου να

¹⁴ “Nietzsche, Freud, Marx”, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 31. Η αλληγορία και η υπόνοια ενοικούν στον πυρήνα της γλώσσας, όχι ως δυνάμεις που παρεισέφησαν εκ των υστέρων στις λέξεις για να τις μετατοπίσουν και να τις δονήσουν, αλλά ως δυνάμεις που παράγουν τις λέξεις μεταδιδοντάς τους μια λάμψη που δεν ακινητοποιείται ποτέ. (“Nietzsche, Freud, Marx”, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 33).

¹⁵ Με τον τρόπο αυτό λειτουργεί το χρήμα όπως το ορίζει ο Marx. Με παρόμοιο τρόπο λειτουργούν τα συμπτώματα στον Freud. Και στον Nietzsche, οι λέξεις, η δικαιοσύνη, ο δυϊσμός του Καλού και του Κακού, τα σημεία όλα, είναι μάσκες. (“Nietzsche, Freud, Marx”, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 34).

¹⁶ “Nietzsche, Freud, Marx”, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 37.

¹⁷ Michel **Foucault**: “Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία” (Paris 1971) στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 39-40.

αποκαλυφθεί η πρωταρχική ταυτότητα. Ο γενεαλόγος ανακαλύπτει εν τέλει ότι πίσω από τα πράγματα δεν υπάρχει ουσία, αλλά η ουσία τους συγκροτήθηκε βαθμηδόν από ξένα προς αυτήν σχήματα. Ο λόγος; Μα ακριβώς ότι γεννήθηκε με τρόπο εντελώς «λογικό» - δηλαδή τυχαία.¹⁸

Τι συμβαίνει με την προσκόλληση στην αλήθεια, την 'αυστηρότητα' των επιστημονικών μεθόδων; Αυτές γεννήθηκαν από τα πάθη των επιστημόνων, από το αμοιβαίο τους μίσος, από τις φανατικές και αέναα επαναλαμβανόμενες συζητήσεις τους, από την ανάγκη να κατισχύσουν.¹⁹ Η ελευθερία; Στην πραγματικότητα λέει ο Nietzsche, πρόκειται μονάχα για «επινόηση της άρχουσας τάξης».²⁰ Αυτό που βρίσκουμε στην ιστορική αρχή των πραγμάτων δεν είναι η διαφυλαγμένη ταυτότητά τους, αλλά η ασυμφωνία με τα άλλα πράγματα: το ετερόκλητο. Η υψηλή καταγωγή είναι ο «μεταφυσικός βλαστός που αναβιώνει με την αντίληψη ότι στην αρχή όλων των πραγμάτων βρίσκεται ό,τι πολυτιμότερο και ουσιαστικό υπάρχει». Μπορεί η καταγωγή να αποτελεί τον τόπο της αλήθειας; Υποτίθεται πως η καταγωγή εδράζεται σε εκείνο το σημείο όπου η αλήθεια των πραγμάτων συναρθρώνεται με την αλήθεια του λόγου, ο οποίος όμως την συσκοτίζει και την απαλείφει. Η ιστορία εντούτοις μας αναγκάζει να αντιστρέψουμε τη σχέση γράφει ο Foucault: πίσω από την αλήθεια υπάρχει μια πολύχρονη επισώρευση σφαλμάτων. Η αλήθεια δεν είναι παρά ένα είδος σφάλματος.

Το να επιτελείς τη γενεαλογία των αξιών, της ηθικής, των ασκητικών ιδανικών, της γνώσης, δεν σημαίνει να αναζητάς την «καταγωγή τους» παραμελώντας τα επεισόδια της ιστορίας. «Απεναντίας, σημαίνει να καθυστερείς στη διεξοδική διερεύνηση των λεπτομερειών και των τυχαιοτήτων που διαμορφώνουν την ιστορική αρχή των πραγμάτων».²¹ Η ιστορία «είναι το ίδιο το σώμα του γίνεσθαι».²²

Τρίτον, (3) ο όρος *Herkunft* (σε αντιδιαστολή με την *Ursprung*), σημαίνει την ρίζα, τη γενεαλογική προέλευση (provenance). Δηλώνει την αρχαϊκή υπαγωγή σε μια ομάδα: του αίματος, της παράδοσης. Αν και συχνά συνδέεται με την φυλή ή τον κοινωνικό τύπο, γράφει ο Foucault, δεν πρόκειται εντούτοις για την ανακάλυψη σε ένα άτομο, σ' ένα συναίσθημα ή σε μια ορισμένη ιδέα, των ειδολογικών εκείνων χαρακτηριστικών που επιτρέπουν την εξομοίωση με άλλα άτομα, συναισθήματα ή ιδέες. Δεν ομιλούμε δηλαδή εδώ για μια κατηγορία της ομοιότητας. Εκεί όπου το εγώ επινοεί μια ταυτότητα ή μια συνοχή, η ανάλυση της προέλευσης καθιστά δυνατή την «αποσύνθεση της ενότητας του Εγώ». Επιτρέπει να επανευρεθεί, κάτω από την μοναδική όψη ενός χαρακτήρα ή μιας έννοιας, η διαστρωμάτωση των συμβάντων μέσω των οποίων διαμορφώθηκε αυτός ο χαρακτήρας ή η έννοια.

Η γενεαλογία δεν ισχυρίζεται ότι ανατρέχει στο χρόνο προκειμένου να αποκαταστήσει μια μεγάλη συνέχεια πέραν της διασποράς που επιβάλλει η λήθη. «Μέλημά της δεν είναι να δείξει πως το παρελθόν είναι ακόμη εδώ, ζωντανό στο παρόν, [...]. Τίποτα που να μοιάζει με την εξέλιξη ενός είδους, με το πεπρωμένο ενός λαού. Το να διατρέχεις το λαβυρινθώδες δίκτυο της προέλευσης σημαίνει, απεναντίας, να διατηρείς το συμβάν μέσα στη διασπορά που του προσιδιάζει: να επισημαίνεις τα ατυχήματα, τις απειροελάχιστες αποκλίσεις - ή, αντιθέτως, τις πλήρεις αντιστροφές - , τα σφάλματα, τις λαθεμένες εκτιμήσεις, τους κακούς υπολογισμούς που γέννησαν ό,τι υπάρχει και έχει αξία για εμάς ' να ανακαλύπτεις ότι στη ρίζα των όσων γνωρίζουμε και των όσων είμαστε δεν βρίσκεται διόλου η αλήθεια και το είναι, αλλά η εξωτερικότητα του ατυχήματος».²³

Η αναζήτηση της προέλευσης λοιπόν δεν θεμελιώνει, αλλά ταράζει αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως ακίνητο, κατακερματίζει αυτό που πιστεύαμε ότι αποτελεί ενότητα, «καθιστά έκδηλη την ετερογένεια αυτού που φανταζόμαστεν σύμμορφο με τον εαυτό του. Ποια πεποίθηση θα αντιστεκόταν σε μια τέτοια αναζήτηση; Ακόμη περισσότερο, ποια γνώση;».²⁴

Τέλος, είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως για τη νιτσεική αντίληψη περί γενεαλογίας, η προέλευση αυτού του τύπου «συναρτάται με το σώμα. Εγγράφεται στο νευρικό σύστημα, στη διάθεση, στη λειτουργία της πέψης». Σωματικές διαταραχές ή ένα εξασθενημένο σώμα είναι η συνέπεια που βαρύνουν εκείνους των οποίων οι πρόγονοι διέπραξαν σφάλματα. Όπως το διατυπώνει ο Foucault «το ίδιο το σώμα είναι αυτό που φέρει κατάσαρκα, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, αλλά και τη στιγμή του θανάτου του, μέσα στη δύναμη και την

¹⁸ Nietzsche: *Χαραυγή*, §123.

¹⁹ Nietzsche: *Ανθρώπινο, πολύ ανθρώπινο*, §34.

²⁰ Nietzsche: *Ο Οδοιπóρος και η σκιά του* §9.

²¹ "Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία" στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 49.

²² "Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία", στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 50.

²³ "Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία", στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 53.

²⁴ "Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία", στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 54.

αδυναμία του, το τίμημα κάθε αλήθειας και κάθε πλάνης [...]».²⁵ Ο τόπος επομένως της *Herkunft* είναι το σώμα και οτιδήποτε συναρτάται με αυτό: η διατροφή, το κλίμα, το έδαφος. Πάνω του βρίσκουμε το στίγμα παρελθόντων συμβάντων ‘ απ’ αυτό γεννιούνται οι επιθυμίες, οι λιποψυχίες και τα σφάλματα. Είναι ο «τόπος διάλυσης του Εγώ».

Η γενεαλογία ως ανάλυση της προέλευσης, «εγκαθίσταται συνεπώς στο σημείο όπου το σώμα και η ιστορία συναρθρώνονται. Αποστολή της είναι να δείξει το κατάστικτο από τα αποτυπώματα της ιστορίας σώμα, να δείξει την ιστορία καθώς συντρίβει το σώμα».²⁶

4) Η *Entstehung* προσδιορίζει την “ανάδυση”, το σημείο προσέλευσης στο φαίνεσθαι ‘ συνιστά την καταστατική αρχή και τον ιδιάζοντα νόμο της εμφάνισης. Δεν θα πρέπει όμως να πραγματευτούμε την ανάδυση με αφετηρία τον τελικό όρο. Οι τελικοί σκοποί δεν είναι παρά πρόσφατα επεισόδια μιας σειράς καθυποτάξεων. Η μεταφυσική με το λόγο της περί καταγωγής εδραιώνει μια πίστη στην άδηλη εργασία ενός προορισμού ο οποίος υποτίθεται πως, από την αρχή ακόμα, αναζητά να φανερωθεί. Η γενεαλογία λοιπόν απεναντίας, αποκαθιστά τα συστήματα καθυπόταξης: «όχι την προκαταλαμβάνουσα ισχύ του νοήματος, αλλά το παρακινδυνευμένο παιχνίδι των επικυριαρχιών».²⁷

Η ανάδυση συμβαίνει πάντοτε, λέει ο **Foucault**, υπό ένα ορισμένο καθεστώς δυνάμεων, και η ανάλυση της *Entstehung* οφείλει να δείξει τον τρόπο με τον οποίο μάχονται οι μεν τις δε. Αρκεί μονάχα οι άνθρωποι να κυριαρχούν επί άλλων ανθρώπων, για να γεννηθεί η διαφοροποίηση αξιών.²⁸ Αρκεί ορισμένες τάξεις να κυριαρχούν επί των άλλων τάξεων για να γεννηθεί η ιδέα της ελευθερίας.²⁹ Αρκεί οι άνθρωποι να ιδιοποιηθούν και να καθυποτάξουν τα πράγματα, να τους επιβάλλουν μια διάρκεια που τα ίδια δεν διαθέτουν ή να τα αφομοιώσουν δια της βίας, και «ιδού η γένεση της λογικής».³⁰

Θα ήταν λάθος να πιστέψουμε σύμφωνα με το παραδοσιακό σχήμα, γράφει ο **Foucault**, πως ο γενικευμένος πόλεμος, «εξαντλούμενος στις ίδιες τις αντιφάσεις του, καταλήγει να αποποιηθεί τη βία, αποδεχόμενος να αυτοκαταργηθεί στο πλαίσιο νόμων που θέτει η πολιτική ειρήνη. Ο κανόνας είναι η υπολογισμένη απόλαυση της αγριότητας, η υπεσχημένη αιματοχυσία. [...] Η τάση για ειρήνη, η γλυκύτητα του συμβιβασμού, η σιωπηρή αποδοχή του νόμου, πόρρω απέχουν από εκείνη τη μεγάλη ηθική μεταστροφή ή εκείνο το χρήσιμο υπολογισμό που θα γεννούσε, υποτίθεται, τον κανόνα. Στην πραγματικότητα, είναι απλώς το αποτέλεσμα του κανόνα ή, ακόμη καλύτερα, η διαστροφή του».³¹

Η ανθρωπότητα επομένως δεν προοδεύει αργά βαίνοντας από μάχη σε μάχη έως ότου καταλήξει σε ένα καθεστώς καθολικής αμοιβαιότητας, αλλά αντιθέτως «εγκαθιστά τις βιαιοπραγίες της σε συστήματα κανόνων βαίνοντας από κυριαρχία σε κυριαρχία». Ο ίδιος ο νόμος είναι που επιτρέπει να ασκηθεί βία επί βίας. Οι κανόνες αυτοί καθαυτοί είναι κενοί, βίαιοι, άνευ στόχου. Το μεγάλο παιχνίδι της ιστορίας συνίσταται στο ποιος θα οικειοποιηθεί τους κανόνες, ποιος θα ανατρέψει την κατεστημένη ερμηνεία τους και θα τους στρέψει εναντίον αυτών που τους είχαν επιβάλλει.

Οι διαφορετικοί τύποι ανάδυσης δεν αποτελούν διαδοχικές μορφές που προσλαμβάνει η ίδια πάντοτε σημασία, αλλά αποτέλεσμα αλληπάλλληλων υποκαταστάσεων. Η ερμηνεία τελικά δεν συνίσταται σε κάποια προοδευτική φανέρωση μιας βαθιά κρυμμένης σημασίας, αλλά αντιθέτως αποτελεί βίαιη ιδιοποίηση, υφαρπαγή ενός συστήματος κανόνων που καθεαυτό δεν έχει καμία ουσιαστική σημασία, και καθυπόταξη του σε μια άλλη βούληση. Το γίνεσθαι της ανθρωπότητας αποτελεί επομένως μια σειρά ερμηνειών και η γενεαλογία είναι ακριβώς η ιστορία αυτής της διαδοχής.

4.3.2 Παραδοσιακή και “Εμπράγματη Ιστορία”. Βούληση για Γνώση

Ποια είναι η σχέση μεταξύ γενεαλογίας και αυτού που αποκαλούμε “ιστορία”; Πέμπτο σημείο: (5) ο Nietzsche δεν παύει να καταγγέλλει εκείνη τη μορφή ιστορίας η οποία τείνει να εισάγει (και προϋποθέτει) ένα “υπεριστορικό” πρίσμα: αυτή η ιστορία -των ιστορικών- ανάγει στηρίζει τον εαυτό της πέραν της

²⁵ “Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία”, στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 56.

²⁶ “Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία”, στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 57.

²⁷ “Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία”, στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 58.

²⁸ Nietzsche: *Πέρα από το καλό και το κακό*, §260

²⁹ Nietzsche: *Ο Οδοιπόρος και η σκιά του*, §9.

³⁰ Nietzsche: *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, §111.

³¹ “Ο Nietzsche, η γενεαλογία, η ιστορία”, στο *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, σελ. 63.

χρονικότητας. Ισχυρίζεται πως κρίνει τα πάντα βάσει μιας αντικειμενικότητας αποκαλυπτικού χαρακτήρα, ενώ στην πραγματικότητα προϋποθέτει την ύπαρξη μιας αιώνιας αλήθειας, μιας συνείδησης πάντα ταυτόσημης με τον εαυτό της. Όμως η «ιστορική αίσθηση»³² οφείλει να πάψει να ερείδεται επί του οποιοδήποτε απόλυτου, οφείλει να εξαλείψει την ενότητα εκείνου του ανθρώπινου όντος «που υποτίθεται ότι ατενίζει κυριαρχικά το παρελθόν του».

Η ιστορική αίσθηση αποκαλύπτει τη πλάνη της αιωνιότητας και επανεισάγει στον άνθρωπο την ιστορικότητα. Ανακαλύπτουμε έτσι ότι η αδιάπτωτη συνέχεια των ενστίκτων δεν υφίσταται στην πραγματικότητα, πως τα συναισθήματα έχουν και αυτά μια ιστορία.³³ Το ίδιο μας το σώμα υπόκειται σε μια σειρά διαιτητικών μηχανισμών που το διαπλάθουν, έχει εθιστεί σε ρυθμούς εργασίας και παύσεις, έχει εμποτιστεί με αξίες, διατροφικές συνήθειες και ηθικούς νόμους. Έτσι κτίζει το σώμα τις αντιστάσεις του. Η «εμπράγματη ιστορία» διακρίνεται από εκείνη των ιστορικών ως προς το ότι δεν βασίζεται σε καμία σταθερά. Τίποτα δηλαδή στον άνθρωπο δεν είναι τόσο αμετάβλητο ώστε να είμαστε σε θέση ‘να κατανοούμε’ τους άλλους ανθρώπους και να αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας σε αυτούς. «Γνώση» μέσα στην ιστορική τάξη δεν σημαίνει «επανεύρεση εαυτού» ‘ η ιστορία θα γίνει «εμπράγματη» στο μέτρο που θα εισάγει το ασυνεχές στο ίδιο μας το είναι. Καμία επανάπαυση επομένως σε κάποια μεταφυσική σταθερότητα της φύσης ή της ζωής παρατηρεί ο Foucault.

Η παραδοσιακή ιστορία τείνει να διαλύσει το ενικό συμβάν εντός μιας ιδεώδους συνέχειας – τελεολογικής κίνησης ή φυσικής αλληλουχίας. Λέγοντας «συμβάν», τι πρέπει να εννοήσουμε με αυτό; Δεν πρόκειται λοιπόν για μια απόφαση, μια συνθήκη ή μια μάχη, αλλά για μια σχέση δυνάμεων η οποία ανατρέπεται, μια καταληφθείσα εξουσία, ένα λεξιλόγιο χρησιμοποιούμενο εκ νέου και στραμμένο κατά των πρώην χρηστών του, «μια κυριαρχία που εξασθενεί ή μια άλλη που έρχεται». Οι διακυβευόμενες εντός της ιστορίας δυνάμεις δεν υπακούουν ούτε σε έναν προορισμό ούτε σε κάποια μηχανική αρχή, αλλά αποκλειστικά και μόνο στο τυχαίο της πάλης. Την τυχειότητα αυτή θα πρέπει να την αντιλαμβανόμαστε, όχι απλά ως κλήρο αλλά ως το ρίσκο της “θέλησης για δύναμη”. Πιστεύουμε πως το παρόν μας στηρίζεται σε βαθιές προθέσεις και σε σταθερές αναγκαιότητες - εντούτοις ζούμε χωρίς καταγωγικές συντεταγμένες μέσα σε μυριάδες χαμένων συμβάντων.

Η πίστη στη μεταφυσική ιστορία αρέσκει να ατενίζει το υψηλό: τις ευγενέστερες εποχές, τις εξιδανικευμένες μορφές, τις πλέον αφηρημένες ιδέες. Σε αντίθεση με αυτά, η εμπράγματη ιστορία επικεντρώνει το βλέμμα της στο εγγύτατο, στο σώμα, στις ενέργειες, με σκοπό πάντως να αποσπαστεί απότομα από εδώ. Το βλέμμα της ομοιάζει σε εκείνο του γιατρού ο οποίος διαγιγνώσκει και εκφέρει τη διαφορά ‘ «η ιστορική αίσθηση προσιδιάζει μάλλον στην ιατρική παρά στη φιλοσοφία». Οι φιλόσοφοι τρέφουν μίσος, λέει ο Nietzsche, για την έννοια του γίγνεσθαι, τοποθετούν δε στην αρχή ό,τι έρχεται στο τέλος. «Η ιστορία έχει καλύτερα πράγματα να κάνει από το να υπηρετεί τη φιλοσοφία και να διηγείται την αναγκαία γέννηση της αλήθειας και της αξίας ‘ οφείλει να είναι η διαφορική γνώση των ενεργειών και των πτώσεων, των κορυφώσεων και των καταρρεύσεων, των δηλητηρίων και των αντιδότων. Οφείλει να είναι η επιστήμη των ιατρικών».³⁴

Αυτά σημαίνουν πως η εμπράγματη ιστορία δέχεται τον “προοπτικισμό” που διέπει τη γνώση της. Οι ιστορικοί προσπαθούν να απαλείψουν οτιδήποτε προδίδει τον τόπο απ’ όπου κοιτάζουν, το στρατόπεδο με το οποίο συντάσσονται. Η ιστορική αίσθηση του Nietzsche αντιθέτως έχει γνώση του προοπτικού χαρακτήρα της, αναγνωρίζει την περιεχόμενη αδικία - κοιτάζει από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία και δηλώνει ευθαρσώς ότι πρόθεσή της είναι να αξιολογήσει, να πει ναι ή όχι.³⁵

Σημείο έκτο, (6) γνώρισμα της ιστορίας είναι και να επιφορτίζεται με το καθήκον να γνωρίσει τα πάντα, αγνοώντας οποιαδήποτε ιεραρχία σημαντικού και ασήμαντου ‘ αποδέχεται τα πάντα δίχως διακρίσεις στο όνομα μιας αντικειμενικότητας η οποία υποτίθεται αποφεύγει την παρείσφρηση μεροληπτικών προτιμήσεων όταν πρόκειται “γι’ αυτό που πραγματικά συνέβη”. Ωστόσο, λέει ο Nietzsche, όλα αυτά δείχνουν απλώς το

³² Nietzsche: *Πέρα από το καλό και το κακό*, §224.

³³ Nietzsche: *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, §7.

³⁴ Nietzsche: *Ο Οδοιπόρος και η σκιά του*, §188.

³⁵ Η γνώση καθίσταται έτσι δυνατό να επιτελέσει τη γενεαλογία του ίδιου της του εαυτού.

Σημειώνουμε εδώ: “προοπτικισμός” -με διαφορετικούς όρους- είναι η απόρριψη του “πράγματος καθ’ εαυτού” και της “αντιστοιχιστικής” θεωρίας της αλήθειας. Η αλήθεια δεν ανακαλύπτεται αλλά κατασκευάζεται. Οι προοπτικές είναι ασύμμετρες και δεν μπορεί να υπάρξει μια καθολικά καλύτερη. Πάντως δεν ταυτίζεται αυτή η θέση με το σχετικισμό, επειδή ο τελευταίος λαμβάνει όλες τις αντιλήψεις ως ισοδύναμες, ισόκυρες ή ισάξιες.

γεγονός ότι ο ιστορικός προσπαθεί να μην αναγνωρίσει κανένα μεγαλείο και υπάγει τα πάντα στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή.

Η ιστορία προέρχεται από τους πληβείους και σ' αυτούς απευθύνεται. Ο λόγος της μοιάζει με αυτόν του δημαγωγού, η δημαγωγία αυτή ωστόσο πρέπει να κρύψει την ιδιότυπη μνησικακία της κάτω από τη μάσκα της 'καθολικότητας'. Έτσι όπως ο δημαγωγός επικαλείται την αλήθεια, την ουσία, την αιώνια αναγκαιότητα, ο ιστορικός εξίσου επικαλείται με τη σειρά του την αντικειμενικότητα, την ακρίβεια των γεγονότων, το αναλλοίωτο παρελθόν.

Ο ιστορικός οδηγείται στο να απαρνηθεί την ατομικότητά του ' οφείλει να κατασιγάσει τις προτιμήσεις και τις αποστροφές του. Όταν καταφέρει να δαμάσει την ατομική του βούληση θα μπορεί να υποδείξει στους άλλους τον άφευκτο νόμο μιας ανώτερης βούλησης. Για τον ιστορικό η 'αντικειμενικότητα' συνιστά μια (ασκητική) ανατροπή της σχέσης της βούλησης με τη γνώση, και ταυτόχρονα την αναγκαία πίστη στη Θεία Πρόνοια, στα τελικά αίτια και στην τελεολογία.

Έβδομον, (7) η ιστορική αίσθηση, γράφει ο **Foucault** επιδέχεται τρεις χρήσεις (οι οποίες αντιτίθενται στους τρεις πλατωνικούς τρόπους της ιστορίας): η πρώτη χρήση η οποία ισοδυναμεί με παρώδηση της πραγματικότητας, αντιτίθεται στην ιστορία ως ανάμνηση ή αναγνώριση ' η δεύτερη χρήση αποσκοπεί στη διάλυση της ταυτότητας και αντιτίθεται στην ιστορία ως συνέχεια ή παράδοση ' η τρίτη τέλος συνίσταται στην καταστροφή της αλήθειας και αντιτίθεται στην ιστορία νοούμενη ως γνώση.

Τι σημαίνουν αυτά; Καταρχήν, η ιστορία οφείλει να απαλλαγεί από κάθε είδους μεταφυσικό αρχετυπικό πρότυπο, μεταφυσικό και ανθρωπολογικό, οφείλει να απαλλαγεί από τη μνήμη και να γίνει αντι-μνήμη εντός μιας διαφορετικής μορφής χρόνου. Ο ιστορικός προσφέρει κούφιας ταυτότητες ' ο γενεαλόγος δεν απωθεί τη μασκαράτα για λόγους σοβαρότητας αλλά, απεναντίας, την ωθεί στα άκρα. Ο Nietzsche ονόμαζε «μνημειακή ιστορία» την ιστορία που είχε ως μέλημα να αποκαταστήσει τις υψηλές κορυφές του γίνεσθαι και να διατηρήσει την παρουσία τους στο διηνεκές. Ο Nietzsche τη θεωρεί και την ίδια παρωδία. Παρωδία αποτελεί επίσης και η ανίσχυρη ταυτότητά μας: αναρίθμητες ψυχές ερίζουν εντός της, διατρέχεται από την πολλότητα. Απώτερος στόχος της γενεαλογίας είναι να διαλύσει αυτή την ταυτότητα και να εμφανίσει όλες τις ασυνέχειες που μας συγκροτούν και μας διασχίζουν. Τρίτη χρήση: η θυσία του γινώσκοντος υποκειμένου. Το προσωπίο της ιστορικής συνείδησης δημιουργεί την εντύπωση πως είναι ουδέτερη, αποκαθαρμένη από κάθε πάθος, πεισματικά προσκολλημένη στην αλήθεια. Εξετάζοντας όμως βαθύτερα ανακαλύπτουμε πολλές μεταμορφώσεις από τις οποίες διέρχεται η θέληση για γνώση: ένστικτο, πάθος, εξεταστική μανία, βάνανση εκλέπτυνση, κακία. Ανακαλύπτουμε τη μεροληψία που στρέφεται εναντίον των κραταιών ψευδαισθήσεων που προφυλάσσουν την ανθρωπότητα και υπέρ των κινδύνων που ενέχονται στην έρευνα.³⁶ Η γνώση είναι σύμφυτη με την αδικία: η ίδια η γνώση δεν φέρει εντός της ούτε ένα ορισμένο δικαίωμα στην αλήθεια ούτε κάποιο θεμέλιο του αληθούς ' και δεύτερον, το ένστικτο της γνώσης είναι 'κακό', δεν θέλει με κανέναν τρόπο να διασφαλίσει την ευτυχία των ανθρώπων.

Η βούληση λοιπόν για γνώση απέχει πολύ από την καθολική αλήθεια. Δεν επιτρέπει όπως σημειώνει ο **Foucault** τον νηφάλιο έλεγχο της φύσης: αυξάνει τους κινδύνους, διαλύει την ενότητα του υποκειμένου.³⁷ Τα δύο μεγάλα προβλήματα, αυτό για το θεμέλιο της αλήθειας και της ελευθερίας, και εκείνο της δυνατότητας μιας απόλυτης γνώσης, θα έπρεπε να αντικατασταθούν από την εξής πρόταση: «μπορεί, πράγματι, να αποτελεί τμήμα της θεμελιώδους φύσης της ύπαρξης το ότι θα καταστρεφόταν εκείνος που θα έφτανε στην πλήρη γνώση της».³⁸

³⁶ Nietzsche: *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, §333, *Πέρα από το καλό και το κακό*, §229 και 230, *Χαραυγή*, §429 και 432.

³⁷ Nietzsche: *Χαραυγή*, §429. Το πάθος της γνώσης, για τον Nietzsche, ενδέχεται να καταστρέψει ολόκληρη την ανθρωπότητα: εάν δεν αφανιστεί λόγω του πάθους αυτού, τότε θα αφανιστεί λόγω αδυναμίας. Τι είναι λοιπόν προτιμότερο; Να χαθούμε μέσα στη φωτιά και το φως ή μέσα στη σκόνη;

³⁸ Nietzsche: *Πέρα από το καλό και το κακό*, §39.

